

Program obuke

**o postupanju u predmetima
seksualnog uznemiravanja u pravosuđu
Bosne i Hercegovine**

**Program obuke o postupanju u predmetima seksualnog uznemiravanja
u pravosuđu Bosne i Hercegovine**

Urednici/e

Maida Ćehajić–Čampara i Faruk Latifović

Autori i autorice

Damir Čačković, Faruk Latifović, Katica Jozak–Mađar, Ljiljana Stevanović, Milanko Kajganić,
Mihaela Jovanović, Olga Pantić, Slavica Tadić i Snježana Živković

Lektura

Zinaida Lakić

Prelom i dizajn:

Connect–Mostar

Izdavač

Atlantska inicijativa

Rad panela podržali su Švedska ambasada u Bosni i Hercegovini i Ured za razvoj, podršku i edukaciju tužilaštava (OPDAT) Ministarstva pravde Sjedinjenih Američkih Država.

Projekt „Rod i pravosuđe u Bosni i Hercegovini“ podržava Švedska,
uključujući i izradu Programa obuke.

Program obuke o postupanju u predmetima seksualnog uznemiravanja u pravosuđu Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 2020. godina

Vrijeme	Aktivnost
09:00 – 09:15	Dobrodošlica, predstavljanje učesnika/učesnica i edukatora/edukatorica
09:15 – 09:30	Ispunjavanje upitnika o procjeni početnog znanja učesnika o temi seksualnog uznemiravanja
09:30 – 10:00	Predavanje: Pojava, uzroci i posljedice seksualnog uznemiravanja
10:00 – 10:15	Filmovi o seksualnom uznemiravanju
10:15 – 10:30	Komentari i diskusija
10:30 – 11:00	Pauza za kafu
11:00 – 13:00	Predavanje: Krivični i građanskopravni aspekti seksualnog uznemiravanja
13:00 – 13:45	Vježba: Analiza hipotetičkih slučajeva i diskusija
13:45 – 14:00	Zaključci i popunjavanje evaluacijskih upitnika
14:00	Ručak

Aktivnost I (09:00 – 09:15):

Dobrodošlica i predstavljanje

- Predstavljanje edukatora
- Predstavljanje učesnika i izražavanje vlastitih razloga i interesa za obuku
- Predstavljanje dnevnog reda / programa obuke
- Utvrđivanje pravila rada

Aktivnost II (09:15 – 09:30):

Distribuiranje upitnika, pojašnjenje svrhe ispunjavanja upitnika o procjeni početnog znanja učesnika o temi seksualnog uznemiravanja, ispunjavanje upitnika.

Aktivnost III (09:30 – 10:00):

Tačke predavanja / prezentacija:

**Pojava, uzroci i posljedice seksualnog uznemiravanja
(PowerPoint prezentacija):**

Seksualno uznemiravanje predstavlja globalnu pojavu koja datira vjekovima, a koja se služila za omalovažavanje i ponižavanje žena u radnom kontekstu. Ovoj pojavi se kroz historiju nije pridavala velika pažnja jer su žene i feministkinje bile okupirane ostvarivanjem pristupa tržištu rada i borbom za osnovna prava. Danas se prepoznaje da je seksualno uznemiravanje rezultat rodni predrasuda prema ženama, koje prevladavaju u svim državama širom svijeta, s manjim ili većim intenzitetom, te postoje jasni koraci da se zaustavi.

Krajem 2017. godine glumica Alyssa Milano započela je #MeToo pokret putem društvenih medija kako bi osvijestila široko rasprostranjeni problem seksualnog zlostavljanja, uznemiravanja i silovanja. Milano je *tweetom* pozvala žene koje su bile žrtve seksualnog zlostavljanja ili uznemiravanja da napišu „Me too“ u svom statusu, nadajući se kako će tim činom osvijetliti veličinu problema seksualnog uznemiravanja. Dodala je i: „Ako ste seksualno uznemiravane ili napadnute, slobodno odgovorite na moj *tweet* porukom ‘I ja isto’ (Me too).“ Nakon njezine objave, društveni mediji su eksplodirali, a hiljade žena su odgovorile na njezin *tweet* porukom #Metoo.¹

Nakon istupa gospođe Milano veliki broj žena izašao je u javnost s optužbom za seksualno zlostavljanje, uznemiravanje i silovanje od strane američkog producenta Harveyja Weinsteina.

Također neki od općepoznatih primjera seksualnog uznemiravanja koji su potresli svjetsku javnost su i planetarno poznati glumac Bill Cosby, koji je tokom nekoliko desetljeća seksualno iskoristio na desetine žena, te kandidat za sudiju Vrhovnog suda Brett Kavanaugh, koji je optužen za napastovanje kolegice sa studija tokom osamdesetih godina.²

Pokret #MeToo u Bosni i Hercegovini

“Pokret #MeToo kod nas nije zaživio jer su žene koje su bile ili još uvijek jesu izložene seksualnom uznemiravanju i zlostavljanju u BiH svjesne da će sistemska podrška izostati, odnosno da će nasilnici proći nekažnjeno, ili sa veoma niskim kaznama, na što veoma jasno ukazuje dugogodišnja praksa rada pravosudnih institucija.”

**Aleksandra Petrić, izvršna direktorica
Fondacije Udružene žene iz Banjaluke**

Pitanje za diskusiju:

Zbog čega MeToo pokret nije zaživio u Bosni i Hercegovini?

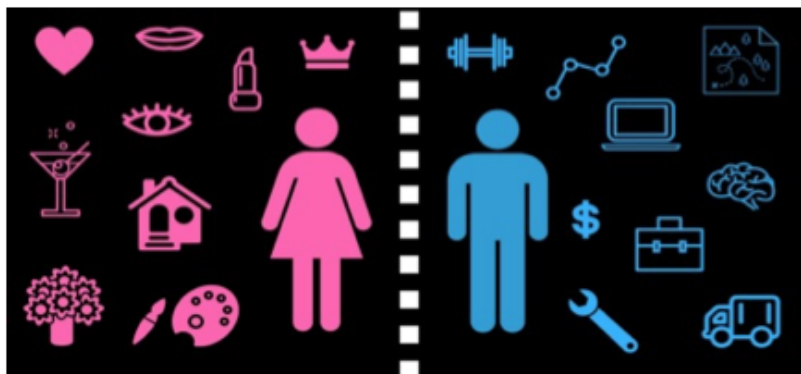
Ovo pitanje možete povezati s činjenicom iz OSCE–ovog istraživanja koje pokazuje sljedeće: od petnaeste godine života 28% žena navodi da su iskusile seksualno uznemiravanje (RS: 31%; FBiH: 26%), dok je 10% žena doživjelo seksualno uznemiravanje u periodu od 12 mjeseci prije istraživanja (RS: 14%, FBiH: 9%).³

¹ <https://www.libela.org/vijesti/9037-alyssa-milano-pokrenula-metoo-inicijativu-za-zrtve-seksualnog-zlostavljanja/>.

² <https://net.hr/danas/svijet/pokret-koji-je-promijenio-svijet-metoo-doveo-je-do-pada-mocnih-muskaraca-ali-poceo-izazivati-velike-podjele-u-drustvu/>.

³ OSCE. (2019). Dobrobit i sigurnost žena. Istraživanja OSCE–a o nasilju nad ženama. Sarajevo: OSCE misija u BiH.

UZROCI

RODNA NEJEDNAKOST, PREDRASUDE I STEREOTIPI

Osnovni uzroci seksualnog uznemiravanja su: rodna neravnopravnost, rodni stereotipi i rodne predrasude. Stereotipi su pojednostavljene i vrlo često iskrivljene mentalne slike o osobinama koje se pripisuju svim pripadnicima neke društvene grupe, dok su predrasude unaprijed done-seni sud ili mišljenje o nečemu što se dovoljno ne poznaje, nije se temeljito i kritički proučilo. Kada govorimo o rodnim stereotipima i predrasudama kao uzročnicima seksualnog uznemiravanja, govorimo o generalizaciji roda u smislu rodnih uloga, atributa ili karakteristika koje se široko primjenjuju na muškarce i žene. Oni predstavljaju stanovišta o tome koje karakteristike bi muškarci ili žene trebali posjedovati.

Da bismo vam približili ove generalizacije, pogledat ćemo kratak film: <https://www.youtube.com/watch?v=MV7a-oetsB0>

Nakon filma zamoliti učesnike da prodiskutiraju na ovu temu i da primjere iz filma pokušaju uvezati sa seksualnim uznemiravanjem (npr. dio filma koji se odnosi na udvaranje muškaraca i žena).

Neophodno je ukazati na postojanje niza mitova povezanih sa seksualnim uznemiravanjem.

MITOVI

Žene vole komplimente i udvaranje, zašto to onda nazivati seksualnim uznemiravanjem?

Žene su odgovorne za seksualno uznemiravanje.

Muškarci su po svojoj prirodi skloni tome da žele žene i tu nema pomoći.

Nema štete ako nema dodira ili ucjene.

Žene preuveličavaju ozbiljnost seksualnog uznemiravanja. Radi se o bezopasnom flertu.

Ako žena ignoriše seksualno uznemiravanje, ono će prestati.

Seksualno uznemiravanje je rijetko, zašto da mu posvećujemo toliko pažnje?

Neophodno je naglasiti da su „mitovi ipak mitovi“.

- Vjerovatno mnoge osobe vole komplimente, ali, naravno, način procesuiranja i prihvatanja komplimenta zavisi od osobe, prilike i prirode komplimenta;
- Ignoriranje uznemiravatelja može da izazove još teže uznemiravanje, osobito kod osoba koje imaju problem s „kontrolom bijesa“;
- Seksualno uznemiravanje nije rijetka pojava. Smatra se danas da je npr. u Srbiji svaka treća žena neželjeno dodirivana a da je svim oblicima seksualnog uznemiravanja bilo izloženo oko 80% mladih,⁴ da je oko dvije milijarde žena bilo izloženo najrazličitijim oblicima seksualnog uznemiravanja⁵, da je 83 do 102 miliona (45% – 55%) žena starijih od 15 godina u 28 zemalja članica Evropske unije bilo izloženo nekoj vrsti seksualnog uznemiravanja.⁶

RAZLOZI NEPRIJAVLJIVANJA

- mitovi i stereotipi
- manjak dokaza
- stid
- strah od odmazde (gubitka posla i sl.)
- nepovjerenje u sistem zaštite ...

4 <https://www.juznevesti.com/Drushtvo/Seksualno-uznemiravanje-dozivelo-80-mladih-cesto-i-nezeljeno-dodirivanje.sr.html>

5 <https://mondo.rs/Info/Svet/a1078167/Zene-zrtve-seksualnog-uznemiravanja-statistika.html>

6 European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, Violence against women: an EU wide survey. Main results. Luxembourg: Publication Office of European Union, 2015.

Postavlja se logično pitanje – ako imamo tako veliki broj žrtava seksualnog uznemiravanja, koji su razlozi relativno malog broja sudskih slučajeva? Kako ne znamo podatke o tim slučajevima, žrtvama i uznemiravateljima? Zašto se ti slučajevi ne prijavljuju?

Pitanje za diskusiju:

Koji su po Vama glavni razlozi neprijavljivanja seksualnog uznemiravanja (nedostatak dokaza, stid, strah od odmazde, nepovjerenje u sistem zaštite i sl.). Inicirati raspravu o mogućim mehanizmima prevazilaženja tog problema. Inicirati diskusiju o ulozi pravosudnog aparata i samih sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica u mogućem rješenju tog problema, u okviru postojećeg pravnog i institucionalnog okvira.

PSIHOLOGIJA UZNEMIRAVATELJA

- Naivni uznemiravatelj
- Dominantni uznemiravatelj
- Mizogini uznemiravatelj

Postoje tri grupe uznemiravatelja:

Naivni uznemiravatelji – muškarci koji su naivni u razumijevanju muško–ženskih odnosa, pa su zbog toga skloni da pogrešno interpretiraju ponašanje, oblačenje i stav žena (npr. oni smatraju da su ljubavne veze prikladne na radnom mjestu, prijateljski stav kolegica interpretiraju kao izraz seksualnog interesa, oni učestalo pozivaju žene na ljubavne sastanke i često započinju razgovore o seksu).

Dominantni uznemiravatelji – muškarci skloni iskorištavanju i dominaciji nad ženama kao posljedicu „njihove moći nad ženskim spolom“ (npr. ispoljavaju neprijateljska seksualna uvjerenja, nemogućnost da zamisle kako se druga osoba osjeća, potvrđuju tradicionalne i stereotipne muške uloge, smatraju se autoritativnim, imaju sklonost ka silovanju, povezuju seksualnost s društvenom dominacijom. Ova vrsta uznemiravatelja sklona je seksističkom ponašanju, razmišljaju o ženama u stereotipima i vjeruju da žene žele dominaciju muškaraca, čak i kada to podrazumijeva fizičku prisilu).

Mizogini uznemiravatelji – (mizoginija je mržnja ili odbojnost prema ženama ili djevojčicama; kovanica potiče od grčkih riječi *miséō* izvor. μισέω = „mrziti“, i *gyné* izvor. γυνή = „žena“) – muškarci kod kojih je uznemiravanje ukorijenjeno u neprijateljskim i negativnim osjećanjima prema ženama na radnom mjestu (npr. nije im namjera prosto ostvarivanje seksualnog odnosa, već samo ponižavanje žena u radnom kontekstu i kreiranje neprijateljskog radnog okruženja za žene kako bi uspostavili tradicionalne rodne uloge; vrlo često koriste pornografiju na radnom mjestu, nazivaju žene pogrđnim imenima te koriste razne prilike da umanje sposobnost žena u radnom okruženju itd.).

Pitanje za diskusiju:

Da li, prema svom dosadašnjem iskustvu, mogu prepoznati kakvu drugu kategoriju uznemiravatelja?

POSljedICE	
PSIHOLOŠKE Smanjeno zadovoljstvo vlastitim životom Osjećaj gubitka kontrole, bespomoćnost Emocionalna otuđenost Gubitak samopoštovanja Stid, ljutnja i frustracija Osjećaj ugroženosti Anksioznost Depresija	PROFESIONALNE Gubitak zanimanja za posao Izostajanje s posla Zanemarivanje radnih dužnosti Manjak posvećenosti organizaciji Loš radni učinak i produktivnost Narušeni timski odnosi Učestali sukobi u okviru tima

Posljedica seksualnog uznemiravanja je stres, koji može imati ozbiljne zdravstvene implikacije (dijabetes, visok pritisak, poremećaj rada štitne žlijezde). Taj stres pogađa žrtvu i žrtvinu porodicu. Moguće je da žrtvina porodica trpi veće posljedice od same žrtve. Također, posljedice pogađaju i žrtvinog poslodavca, smanjuju radnu produktivnost, stvaraju trošak angažiranja zamjenske radne snage, narušavaju njegov imidž u poslovnom svijetu i na tržištu rada. U konačnici, troškovi liječenja stresa ili kakvih drugih zdravstvenih tegoba, kao i troškovi eventualnih represivnih sudskih postupaka, pogađaju i društvo u cjelini.

Aktivnost IV (10:00 – 10:15):

Prikazivanje filmova:

The Boss (Šef) i The Politician (Političar) o seksualnom uznemiravanju.
Filmove nije potrebno posebno opisivati.

Aktivnost V (10:15 – 10:30):

Komentari i diskusija:

Podstaci diskusiju o filmovima, ponašanju žrtve, njenoj tjelesnoj reakciji, ponašanju i eventualnoj kategorizaciji uznemiravatelja. Podstaci diskusiju o pravnoj kvalifikaciji viđenih ponašanja – da li postoji u radnjama uznemiravatelja, u krivičnopravnom smislu, umišljaj ili nehat – i koji oblik vinosti; da li postoji u radnjama žrtve, u građanskopravnom smislu, doprinos nastanku štetnog događaja; kako dokazati ovakve događaje; da li se može prepoznati „prijetnja“ zbog eventualnog gubitka posla u filmu „The Boss“.

Pauza za kafu (10:30 – 11:00)

Aktivnost VI (11:00 – 13:00):

Tačke predavanja / prezentacija: Zakonske regulative, krivični i građan-skoppravni aspekti seksualnog uznemiravanja (PowerPoint prezentacija)

Međunarodni pravni okvir

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama

CEDAW –Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama,

Direktiva 2006/54/EZ Evropskog parlamenta i vijeća od 5. 7. 2006. o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakoga tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja, Članak 2. i Članak 26.,

Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i njeni Protokoli,

CAHVIO- Konvencija Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Članak 40. Seksualno uznemiravanje, Opća Preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama, čl 11.

„Preporuke za poslodavce“, - Izvod iz Kodeksa ponašanja u slučaju seksualnog uznemiravanja Evropske Komisije

Bosna i Hercegovina je potpisnica niza međunarodnih ugovora. Njihovom ratifikacijom, prema principu *pacta sunt servanda*, zasnovana je obaveza bosanskohercegovačkih vlasti da ispune ratifikovane ugovore. Inače, u prvom redu, kada govorimo o međunarodnim dokumentima, misli se na Opću deklaraciju o ljudskim pravima i slobodama iz 1948. godine, Konvenciju UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. godine, Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine.

Bosna i Hercegovina je u novembru 2013. godine pristupila Konvenciji Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, tzv. Istanbulska konvencija, iz 2011. godine. Pored toga, Bosna i Hercegovina ima obavezu harmonizacije propisa s propisima EU. U tom pravcu posebno mjesto zauzima Direktiva 2006/54/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. 7. 2006. godine o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja.

Učesnicima bi trebalo biti jasno i da je zaštita ljudskih prava i sloboda u interesu njih samih, njihovih članova porodica, njihovih srodnika, prijatelja, poznanika, potomaka, u interesu čovječanstva u cjelini. Prema tome, zaštitu ljudskih prava ne treba shvatati kao nešto nametnuto, nego nešto što je i prirodno (teorija prirodnih prava) i što je u interesu nas samih.

Pravni okvir u Bosni i Hercegovini

•Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - pročišćeni tekst „Službeni glasnik BiH“ br. 32/10),

•Kazneni zakon RS (Sl. glasnik RS 73/10 i 64/17),

•Zakon o zabrani diskriminacije (Sl. glasnik, BiH, broj 59/09, 66/16),

•Zakoni o radu: FBiH, RS, Brčko Distrikt

Kada govorimo o pravnoj zaštiti u oblasti seksualnog uznemiravanja, pravni okvir u Bosni i Hercegovini čini šest zakona:

- Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćen tekst, Sl. glasnik BiH br. 32/10)
- Zakon o zabrani diskriminacije (Sl. glasnik BiH br. 59/09, 66/16)
- Kazneni zakon RS (Sl. glasnik RS br. 73/10 i 64/17)
- Zakon o radu FBiH (Sl. novine Federacije BiH br. 26/16 i 89/18)
- Zakon o radu RS (Sl. glasnik RS br. 1/16 i 66/18) i
- Zakon o radu Brčko distrikta BiH (Sl. glasnik Brčko distrikta BiH br. 19/06 – prečišćen tekst, 19/07, 25/08, 20/13, 31/14 i 1/15). Prvi zakon koji je definirao seksualno uznemiravanje bio je Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini koji je u čl. 5. st. 2. definirao pojam seksualnog uznemiravanja, te je propisao i sudsku zaštitu od seksualnog uznemiravanja, i to ne samo u građanskom već i u kaznenom postupku.

Pored ovog državnog zakona, pojam spolnog uznemiravanja definirao je i Krivični zakon Republike Srpske izmjenama i dopunama iz 2017. godine u čl. 170. st. 2., dok takve ili slične definicije još uvijek nisu propisane i Krivičnim zakonom FBiH i Brčko distrikta BiH.

KRIVIČNI ASPEKTI SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA (trajanje predavanja 60 minuta)

Seksualno uznemiravanje je krivično djelo propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, kao i Krivičnim zakonom RS-a.

KAZNENO DJELO : Seksualno uznemiravanje

čl.29. Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH

Tko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet

kaznit će se

kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.

KAZNENO DJELO: Polno uznemiravnje

Član 170 Krivičnog Zakonika RS

(1) Ko polno uznemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje,

kazniće se

kaznom zatvora do dvije godine.

(2) Polno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje polne prirode koje ima za cilj povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

(3) Gonjenje za djelo iz stava 1. ovog člana se preduzima po prijedlogu.

Prema zakonskim definicijama, postoje dva krivična djela. Prvo krivično djelo je iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Ovo krivično djelo čini, prema čl. 29. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, svako ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet. Propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Drugo je iz Krivičnog zakona RS-a. Ovo krivično djelo, prema čl. 170. Krivičnog zakona RS-a, čini svako onaj ko spolno uznemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje. Propisana je kazna zatvora do dvije godine.

Raspraviti ćemo na ovom mjestu neka bitna obilježja ova dva djela. Općenito uzevši, pod bićem krivičnog djela podrazumijevamo skup posebnih elemenata koji predstavljaju bitna obilježja određenog krivičnog djela. Ti elementi karakteriziraju samo to posebno krivično djelo i odvajaju ga od svakog drugog krivičnog djela.

Radnja izvršenja može se ogledati u tri vida ponašanja:

- Verbalno ponašanje
- Neverbalno ponašanje
- Fizičko ponašanje.

Radnja izvršenja obuhvata tri osnovne radnje postavljene alternativno, kao verbalno, neverbalno i fizičko ponašanje zasnovano na spolu ili seksualne prirode.

FIZIČKO PONAŠANJE

Fizičko ponašanje je svako seksualno ponašanje koje uključuje kontakt s tijelom druge osobe.

Fizičko ponašanje obuhvata: dodire seksualne prirode, poljupce, zagrljaje, nepotrebne fizičke kontakte (invazija ličnog prostora), fizičko nasrtanje i napad, štipanje, milovanje, udaranje i stiskanje.

VERBALNO PONAŠANJE

Verbalno ponašanje odnosi se na riječi odnosno zvukove koje učinilac izrazi odnosno iskaže usmenim ili pisanim putem (kao što su šale, pitanja, primjedbe, a što npr. predstavlja dobacivanje da osoba „ima dobre grudi i zadnjicu“, predlaganje za stupanje u seksualne odnose, prijetnje otkazom u slučaju odbijanja stupanja u seksualne

odnose, nastavak udvaranja kada je osoba stavila do znanja da je takvo udvaranje neželjeno, nuđenje novca prolaznici na ulici u zamjenu za seksualne usluge).

NEVERBALNO PONAŠANJE

Neverbalno ponašanje obuhvata sve gestikulacije i ponašanja koja nisu obuhvaćena riječima (izraze lica, pokrete tijelom, davanje znakova kao što su gestikulacije, insinuacije i znakovi, objavljivanje i postavljanje slika ili postera, filmova, tonskih snimaka...).

Bitna obilježja kaznenog djela seksualnog uznemiravanja:

Priroda radnje

Priroda radnje seksualnog uznemiravanja podrazumijeva poduzimanje radnje uznemiravanja seksualnog karaktera. Treba povući paralelu s uznemiravanjem po osnovu spola – neželjeno ponašanje po osnovu spola.

Priroda radnje je ono što seksualno uznemiravanje sadržinski razlikuje od nekih drugih krivičnih djela. Seksualno uznemiravanje je uznemiravanje zbog spolnih (vanjskih, fizičkih) karakteristika uznemiravane osobe. Seksualno uznemiravanje može se prepoznati u seksualnim ponudama, ucjenama ili čak povredama tjelesnog integriteta, obuhvata razne uvrede seksualne naravi, dobacivanja i insinuacije seksualnog karaktera, komentare o fizičkim obilježjima seksualne prirode ili o seksualnom životu osobe itd.

Posljedica

Zaštitni objekt inkriminacije kod ovog djela je povreda dostojanstva i/ili stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja. Posljedica ovih krivičnih djela ogleda se u povredi zaštićenog dobra koje je označeno kao dostojanstvo osobe ili grupe osoba koje trpe seksualno uznemiravanje, odnosno u stvaranju zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja.

Neželjenost

Bitno obilježje jeste neželjenost. Svaka osoba slobodno odlučuje da li je ponašanje prema toj osobi željeno ili neželjeno. Prema tome, radi se samo i isključivo o subjektivnom doživljaju oštećene osobe. Samo individua autonomno može procijeniti da li je neko ponašanje prema toj osobi željeno ili nije. I obratno, ako je ostvareno ponašanje bilo željeno, bez obzira na shvatanje sredine, ili bilo kakve druge etičke ili društvene norme – onda ne postoji seksualno uznemiravanje. Kako bi se ovo pouzdano utvrdilo, potrebno je ispitati subjektivni osjećaj žrtve. To je vrlo delikatno, i zbog potrebe otklanjanja mogućnosti različitih zloupotreba potrebno je ukazati na

nekoliko momenata. Prvo, pretpostavlja se uvijek neželjenost ponašanja. U radnoj sredini, na ulici, kod ljekara i slično niko ne očekuje bilo kakvo ponašanje seksualne prirode, i sasvim je logično poći od oborive pretpostavke (lat. *praesumptio iuris tantum*) neželjenosti takvog ponašanja. Drugo, potrebno je sagledati vanjske reakcije žrtve, prema njima bi se katkad, kao na prikazanim filmovima, moglo utvrditi neželjenost ponašanja. Svakako bi bilo najprihvatljivije da tada postoji jasna i nedvosmislena izjava žrtve da njoj opisano ponašanje jeste neželjeno. Na taj način bi se svako buduće isto ili slično ponašanje moglo automatski okvalifikovati kao jasno seksualno uznemiravanje.

Neophodno je imati u vidu činjenicu da je otežano dokazivanje samog čina jer se seksualno uznemiravanje obično dešava bez svjedoka, na osamljenim mjestima, u intimnom okruženju i sl. Praktično postupak dokazivanja može se usmjeriti u dva pravca: da postoji objektivna pretpostavka neželjenosti spornog ponašanja ili da je kod žrtve postojala vanjska reakcija iz koje se može izvesti zaključak o neželjenosti ponašanja. Po potrebi, pretpostavku neželjenosti moguće je koristiti u slučaju nepostojanja vanjske reakcije oštećene osobe na sporno ponašanje koja neposredno ukazuje na neželjenost predmetnog ponašanja.

Namjera učinioca

Poznato je da postoje dva oblika umišljaja (direktni i eventualni) i dva oblika nehata (svjesni i nesvjesni). Izvršilac ovog krivičnog djela je osoba koja „želi“ ili koja svojim radnjama „postize učinak“ koji žrtva krivičnog djela doživljava kao „neželjen“. Stoga interpretacija te društvene interakcije nužno ovisi o ličnom doživljaju osoba koje u njoj učestvuju i samim tim taj doživljaj je vrlo subjektivan. U tom smislu potrebno je razmotriti pitanje umišljaja kao osnovnog pitanja za utvrđivanje vinosti u svakom krivičnom postupku, ali i pitanje neželjenosti kao bitnog elementa ovih krivičnih djela na strani žrtve. S obzirom na prirodu seksualnog uznemiravanja kao oblika rodno zasnovanog nasilja te okolnost da se ono najčešće dešava isključivo između osobe koja je uznemiravana i osobe koja vrši uznemiravanje, a bez prisustva drugih osoba, tužioci/tužiteljice se mogu susresti s brojnim izazovima i poteškoćama u procesuiranju seksualnog uznemiravanja, odnosno prikupljanju i prezentiranju dokaza vezanih za ove predmete.

Jedan od izazova jeste pitanje vinosti. Naime, u krivičnom pravnom smislu ovaj dio svodi se na pitanje – da li je namjera bitno obilježje ovog krivičnog djela. I zaista, vidimo iz definicije da se to djelo može učiniti s namjerom (vidimo ovo iz prvog dijela definicije, odnosno riječi „želi“), ali se može učiniti i bez namjere (skrećemo pažnju na drugi alternativno postavljeni dio definicije, odnosno riječi „ili kojim se postize takav učinak“). Prema tome, krivično djelo seksualnog uznemiravanja može biti počinjeno s direktnim ili eventualnim umišljajem. Stoga navodi da uznemiravatelj nije znao da određeno ponašanje predstavlja uznemiravanje ne oslobađa tu osobu od odgovornosti.

Ovaj pristup zakonodavca nudi visok nivo zaštite oštećene i olakšano dokazivanje javnom tužilaštvu.

Ovo je vrlo bitna pravna garancija kojom je zakonodavac postavio visok prag zaštite od ovih djela, što je u potpunosti u skladu s međunarodnim standardima.

KRIVIČNO DJELO SPOLNOG UZNEMIRAVNJA PREMA DEFINICIJI KRIVIČNOG ZAKONIKA REPUBLIKE SRPSKE

Bitna obilježja kaznenog djela – **dodatni elementi iz Krivičnog zakonika Republike Srpske:**

- **Podređenost**
- **Zavisnost ili**
- **Posebna ranjivost** (uzrast, bolest, invaliditet, zavisnost, trudnoća, teška tjelesna ili duševna smetnja) (čl. 170. st. 1. Kazneni zakonik Republike Srpske)

U Krivičnom zakoniku RS utvrđeni su i dodatni elementi, i to odnos „podređenosti ili zavisnosti“ ili „posebne ranjivosti“. Stoga podređenost, zavisnost ili posebna ranjivost predstavljaju dodatni element koji je sud dužan da ispita. U ovom stavu su taksativno navedeni oblici podređenosti, zavisnosti ili posebne ranjivosti, i to uzrast, bolest, invaliditet, zavisnost, trudnoća, teške tjelesne ili duševne smetnje. Ovi elementi nisu definirani Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH niti bilo kojim od navedenih međunarodnih dokumenata. Zapriječena kazna je kazna zatvora do dvije godine, što predstavlja blažu sankciju od one predviđene Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

Specifičnosti krivičnog postupka kod krivičnih djela seksualnog i spolnog uznemiravanja

NADLEŽNOST – Nadležan je Sud BiH za djela koja dolaze pod udar Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, a u predmetima spolnog uznemiravanja koji se vode u skladu s Krivičnim zakonom RS nadležni su redovni sudovi Republike Srpske. Prema nadležnosti sudova će se dalje ravnati i nadležnost javnih tužilaštava.

UČESNICI U POSTUPKU – Pored osumnjičenog, odnosno optuženog, učesnici u postupku su javni tužilac i oštećeni. Osoba koja vrši uznemiravanje je osumnjičena odnosno optužena osoba kojoj pripadaju sva prava iz krivičnog zakonodavstva. U RS-u se krivično gonjenje poduzima po prijedlogu,⁷ a u postupku pred Sudom BiH će Tužilaštvo BiH voditi postupak po principu legaliteta i akuzatornosti.⁸

IMOVINSKOPRAVNI ZAHTEJEV OŠTEĆENE OSOBE – Bilo bi preporučljivo da se, u krivičnom postupku, odmah sudi i o imovinskopravnom zahtjevu oštećene osobe. Utoliko i osoba koja je uznemiravana predstavlja žrtvu koja uživa zaštitu i ima pravo da očekuje da se ostvari svrha krivičnog sankcioniranja, odnosno da ostvari satisfakciju. Na taj način se smanjuju troškovi, ne izaziva ponovni stres kod žrtve, jača povjerenje u sudski sistem, nema opasnosti od dokaza koji bi vremenom izgubili na vjerodostojnosti i dokaznoj snazi itd.

⁷ Iniciranje krivičnog gonjenja po prijedlogu oštećene ima prednost jer se poštuje autonomija oštećene da sama donese odluku o pokretanju postupka, ali, s druge strane, prijedlog je vremenski ograničen jer je potrebno voditi računa o kraćim objektivnim i subjektivnim rokovima koje zakon propisuje za podnošenje prijedloga, povećava se mogućnost da počinitelj utječe na žrtvu kako bi spriječio eventualno podnošenje prijedloga za krivično gonjenje, a dodatni nedostatak predstavljaju i ranjive kategorije osoba, kao što su djeca i osobe s posebnim potrebama, kod kojih prijedlog za krivično gonjenje daju njihovi zakonski zastupnici.

⁸ Prema principu akuzatornosti krivični postupak može se pokrenuti i provesti samo po zahtjevu nadležnog tužioca/tužiteljice. Prema principu legaliteta krivičnog gonjenja, tužilac je dužan da poduzme krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako to nije drugačije uređeno zakonom.

Prema postojećim praksama, tužioci/tužiteljice rijetko utvrđuju činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopравnom zahtjevu u sklopu krivičnog postupka iako im je ovo propisano kao dužnost u skladu s odgovarajućim članovima zakona o krivičnom postupku. Stoga je neophodno iskoristiti sva sredstva dokaznog postupka radi utvrđivanja štete koju je pretrpjela oštećena osoba, a radi odlučivanja o imovinskopравnom zahtjevu oštećene u sklopu krivičnog postupka, a koji dokazi bi mogli imati snagu i pri dokazivanju odlučnih činjenica u pogledu glavne krivičnopravne stvari. Ako je u krivičnom postupku postavljen imovinskopравni zahtjev i provedene su određene dokazne radnje (npr. vještačenje o posljedici koja je nastupila na strani oštećene osobe) koje omogućavaju sudu da utvrdi okolnosti i visinu nematerijalne štete, sud bi trebao odlučiti o imovinskopравnom zahtjevu oštećene u krivičnom postupku. U suprotnom, ako upućuje oštećenu da svoj imovinskopравni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku, sud bi trebao detaljno obrazložiti u svojoj odluci zašto o postavljenom imovinskopравnom zahtjevu nije riješio u krivičnom postupku.

PRUŽANJE STRUČNE POMOĆI OŠTEĆENOJ OSOBI – U toku istrage postupajući tužioci/tužiteljice bi svoje postupanje prije svega trebali usmjeriti na prikupljanje dokaza koji su neophodni za uspješno dokazivanje svih bitnih obilježja ovih krivičnih djela, ali bi trebali imati u vidu i neke savjete oko postupanja sa žrtvom. Izjava žrtve predstavlja svojevrsni *sine qua non* u postupku dokazivanja seksualnog uznemiravanja. Prema tome, za uspješno procesuiranje predmeta seksualnog uznemiravanja presudno je da se osigura dosljednost izjave žrtve i da policija, koja i prva dolazi u kontakt sa žrtvom, na pravilan način prepozna i uzme u obzir izjavu oštećene. Ovo je značajno jer će se većinom sve naknadne radnje tokom istrage bazirati na prikupljanju dokaza u odnosu na izjavu žrtve. U ovakvim slučajevima, a uzimajući u obzir specifičnost djela seksualnog uznemiravanja i nedostatak prakse organa koji poduzimaju službene radnje u istražnom postupku, policija bi trebala obavijestiti tužilaštvo o predmetnoj prijavi kako bi tužilaštvo dalo uputstvo o poduzimanju budućih istražnih radnji. Ako je riječ o djelu seksualnog uznemiravanja koje je počinjeno u skorije vrijeme, žrtvu po mogućnosti treba uputiti na pregled psihologu. Oštećenima u predmetu seksualnog uznemiravanja potrebno je pružiti stručnu podršku kako bi ostali pri svom iskazu na suđenju, s ciljem efikasnog procesuiranja predmeta od početka do kraja. S obzirom na to da se u predmetima seksualnog uznemiravanja radi pretežno o dokazima subjektivne prirode, potrebno ih je održati. Stoga tužilaštvo treba pružiti podršku oštećenoj tako da se osnaži da do kraja učestvuje u krivičnom postupku kako bi iskazala punu istinu na glavnom pretresu.

Tužiocima/tužiteljicama se ukazuje na postojanje psihologa koji su zaposleni u tužilaštvima i koji bi mogli da daju značajan doprinos kako tokom istrage tako i tokom suđenja tužilaštvu i žrtvi. Psiholog može biti od pomoći tužilaštvu pri potpunom rasvjetljavanju svih okolnosti predmetnog slučaja tako da usmjeri tužioca/tužiteljicu kako na najbolji način da sasluša oštećenu osobu, prilikom formuliranja i izdavanja naredbe za vještačenje, te da prisustvuje njegovom saslušanju. Seksualno uznemiravanje postojat će i s jednokratnom radnjom, pa nije potrebno dokazivati postojanje obrasca, odnosno kontinuiteta radnji uznemiravanja koje je optužena osoba činila prema oštećenoj osobi u određenom vremenskom periodu kako bi se utvrdilo da je počinjeno djelo seksualnog uznemiravanja. No sagledavanje obrasca (kontinuiteta) seksualnog uznemiravanja može olakšati psihičko profiliranje te osobe, gonjenje za druge događaje i sl.

Tužioci trebaju demonstrirati oprez prilikom davanja eventualnih obećanja oštećenoj osobi govorimo o mogućnosti seksualnog uznemiravanja oba spola, zar ne☺, u pogledu rezultata krivičnog postupka, posebno da će ishod ići u korist oštećene, odnosno da će optuženom biti utvrđena krivica i sankcija. Korisno bi bilo oštećenu osobu upoznati s pretpostavkom da će ishod postupka u velikoj mjeri zavisiti od njenih izjava, ali da se sam ishod postupka ne može sa sigurnošću

predvidjeti. Općenito uzevši, preporučuje se provođenje vještačenja o posljedicama seksualnog uznemiravanja po oštećenu osobu koje se može iskoristiti ne samo za dokazivanje kredibiliteta oštećene osobe već i kao dokaz za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva.⁹

ODMJERAVANJE SANKCIJE – U sudskoj praksi je uočeno da se olakšavajuće okolnosti (porodični status, djelomično priznanje optuženika, ekonomske prilike, korektan odnos pred sudom itd.) cijene, po automatizmu, paušalno, bez posebnog obrazloženja (nije jasno kako korektan odnos pred sudom može biti olakšavajuća okolnost – postoji obaveza svih osoba da se pristojno ponašaju pred sudom; nije jasno kako porodični status optuženog može biti olakšavajuća okolnost – to je upravo otežavajuća okolnost i nameće obavezu pravosudnom aparatu da takvu osobu udalji iz njene porodične sredine; nije jasno kako kod silovanja može biti olakšavajuća okolnost činjenica da izvršenje krivičnog djela kod oštećene nije dovelo do teškog narušavanja kako psihičkog tako ni fizičkog zdravlja – kada objekt zaštite nije tjelesni integritet, već spolni integritet čovjeka itd.).

U praksi su često porodični status optuženog, djelomično priznanje optuženog ili ekonomske okolnosti optuženog cijenjene kao olakšavajuće okolnosti same po sebi, bez dovođenja tih faktora u direktnu vezu sa činjenicama i okolnostima djela. Otežavajuće okolnosti su stepen povrede zaštićenog dobra, otkaz oštećenoj kao posljedica narušenog psihičkog zdravlja, radnja izvršenja poduzeta na javnom mjestu, funkcija i položaj počinitelja, držanje optuženog nakon počinjenog djela itd.

Građanski aspekti seksualnog uznemiravanja (trajanje predavanja 60 minuta)

Zaštita od seksualnog uznemiravanja omogućena je u našem pravnom sistemu i u građanskom postupku. Analizom uporedne prakse uočava se prilično rijetko krivično gonjenje u ovim predmetima, prevladava građanskopravna zaštita (u tome dominiraju parnice radi naknade štete). Posebno su česti postupci protiv poslodavca.

Pored toga, građanski postupak za oštećenu osobu može imati bitne prednosti: pokreće se i vodi na vlastiti zahtjev, ne zavisi od odluke javnog tužioca, nudi kod naknade štete konkretniji vid satisfakcije žrtvi, predstavlja možda i efikasniji način da seksualno uznemiravanje prestane, a ako je tužba usmjerena protiv poslodavca – da spriječi buduće slične slučajeve. Veoma važna je i okolnost da se u građanskom postupku od oštećene traži niži standard u dokazivanju.

U priručniku koji je razvio Panel sastavljen od 12 iskusnih sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica¹⁰ identifikovane su neke specifičnosti građanskopravnih postupaka za zaštitu od seksualnog uznemiravanja, pa ćemo se ovdje kratko dotaći sljedećih pitanja:

⁹ Važno je naglasiti da vještačenje ne predstavlja neophodno dokazno sredstvo za utvrđivanje posljedice u predmetima seksualnog uznemiravanja. S druge strane, vještačenje je korisno primijeniti kako bi se adekvatno ocijenila težina posljedice.

¹⁰ Halilović, M., et. al., (2018). *Priručnik za sudije i tužioce za postupanje u predmetima seksualnog uznemiravanja*. Sarajevo: Atlantska inicijativa.

SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE KAO OBLIK DISKRIMINACIJE

- *Zakon o ravnopravnosti polova BiH*
- *Zakon o zabrani diskriminacije BiH*
- *Zakoni o radu u BiH*

U našim zakonima seksualno uznemiravanje tretira se kao oblik diskriminacije na osnovu spola. Ova je materija uređena:

- Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH
- Zakonom o zabrani diskriminacije BiH
- Zakonima o radu (administrativnih jedinica u BiH).

Prvi zakon koji je definirao pojam seksualnog uznemiravanja bio je Zakon o ravnopravnosti spolova BiH iz 2003. godine. Sada je važeći Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (Službeni glasnik BiH br. 32/10).

No za procesnopravna pitanja najveći učinak imaju odredbe Zakona o zabrani diskriminacije (Službeni glasnik BiH br. 59/09 i 66/16). Zakon određuje teret dokazivanja, vrste tužbi itd. Štaviše, i prvi propis (Zakon o ravnopravnosti spolova) upućuje na ostvarivanje zaštite u ovim slučajevima u skladu s potonjim zakonom. Novi zakoni o radu i u FBiH i u RS-u sada također sadrže izričite odredbe o zabrani seksualnog uznemiravanja.

SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE JE ...

„svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.“

(član 4. Zakona o zabrani diskriminacije)

Seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekt povreda dostojanstva osobe, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.
(čl. 4. Zakona o zabrani diskriminacije)

Definicija seksualnog uznemiravanja sudijama/sutkinjama parničarima i strankama u parnici ukazuje na odlučne činjenice koje se trebaju raspraviti i dokazati tokom postupka u ovisnosti s koje procesne uloge se sagledava, pa je tako npr. za odlučivanje osnovanosti tužbenog zahtjeva potrebno sagledati tri komponente iz kojih slijedi postojanje seksualnog uznemiravanja:

1. vrsta radnje: neželjeno + verbalno/neverbalno/fizičko ponašanje
2. priroda radnje: spolni karakter
3. cilj ili efekt radnje: povreda dostojanstva osobe, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

PRAVILA POSTUPKA

- *Zakon o parničnom postupku*
- *Zakon o zabrani diskriminacije*

Budući da se radi o građanskom postupku, primjenjuje se važeće procesno zakonodavstvo:

- Zakoni o parničnom postupku u BiH (*lex generalis*)
- Zakon o zabrani diskriminacije BiH (*lex specialis*).

STRANKE U POSTUPKU

TUŽILAČKA STRANA:

- osoba koja je uznemiravana
- udruženje ili organizacija za zaštitu ljudskih prava

TUŽENA STRANA:

- osoba koja vrši uznemiravanje
- poslodavac

Kao tužioci u postupku pojavljuju se osobe koje su uznemiravane, a mogu se pojaviti i udruženja ili organizacija za zaštitu ljudskih prava. Organizacije mogu podnijeti samo kolektivne tužbe (ako je došlo do seksualnog uznemiravanja većeg broja osoba koje pretežno pripadaju zaštićenoj grupi ili se radi o posebno drastičnom slučaju seksualnog uznemiravanja, s tim da ova udruženja nisu aktivno legitimirana za utuženje naknade štete). Na tuženoj strani je osoba koja vrši uznemiravanje, odnosno poslodavac (zakonima je propisana obaveza svake pravne osobe da poduzme efikasne mjere u cilju sprečavanja seksualnog uznemiravanja.) Uznemiravatelj i poslodavac mogu biti tuženi kao solidarni dužnici (u materijalnopravnom smislu), odnosno kao materijalni suparničari (u procesnopravnom smislu). Moguće je učešće i umješaca u postupku, i to na objema stranama: ako je tužilac žrtva seksualnog uznemiravanja, onda se kao umješaci na toj strani mogu pojaviti organizacije ili udruženja koja se u svojoj djelatnosti bave zaštitom od diskriminacije osobe ili grupe o čijim se pravima odlučuje u postupku. Ako je tuženi poslodavac, kao njegov umješac može se pojaviti onaj zaposlenik koji je naveden kao osoba koja je vršila seksualno uznemiravanje, ili pak ako je tužen taj zaposlenik onda se kao njegov umješac može pojaviti njegov poslodavac.

RELEVANTNE ČINJENICE

- **SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE**
 - radnja
 - priroda radnje
 - posljedica radnje
 - neželjenost
- **ŠTETA**

Kada govorimo o osnovanosti odštetnog zahtjeva za naknadu štete, potrebno je dodatno utvrditi činjenicu postojanja štete, pored učinjene višak štetne radnje. Šteta može biti materijalna (npr. u slučaju otkaza zbog neuzvratanja seksualnih ponuda) i nematerijalna (duševne boli zbog povrede prava ličnosti, prava na čast i/ili ugled, umanjena životne aktivnosti, fizički bolovi, strah).

Kako je seksualno uznemiravanje vid diskriminacijskog ponašanja gdje se s građanskopravnog aspekta primjenjuju odredbe Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o parničnom postupku, to se za ovaj vid nedozvoljenog ponašanja, u skladu sa čl.12. ZZD-a može ustati pred nadležnim sudom sa sljedećim tužbama:

1. Tužba za utvrđivanje diskriminacije (deklaratorni antidiskriminacijski zahtjev),
2. Tužba za zabranu odnosno propuštanje (prohibitivni zahtjev) ili otklanjanje diskriminacije (restitutivni zahtjev),
3. Tužba za naknadu štete (primjer Fejza Hodžić, ovim tužbama nisu obuhvaćene kolektivne tužbe),

4. Tužba za objavu presude – publicijski antidiskriminacijski zahtjev, koji mora kumulirati barem s deklaratornim zahtjevom.

TERET DOKAZIVANJA

TUŽILAČKA STRANA:

- **VJEROVATNOST:** elementi seksualnog uznemiravanja
- **IZVJESNOST:** postojanje štete i visina štete

TUŽENA STRANA:

- **IZVJESNOST:** da ne postoji neki od elemenata seksualnog uznemiravanja

Svi zahtjevi se mogu i istovremeno postaviti.

Jedno od najvažnijih pitanja u parničnom postupku je teret dokazivanja. Ovdje su date, i to odvojeno po parničnim strankama, odlučne činjenice, teret dokazivanja tih činjenica između stranaka i traženi stepen dokazanosti postojanja tih činjenica.

Na tužilačkoj strani je teret dokazivanja postojanja štetne radnje seksualnog uznemiravanja (savim dovoljno sa stepenom vjerovatnosti, što slijedi iz procesnih pravila Zakona o zabrani diskriminacije), kao i postojanja i „visine“ štete (sa stepenom izvjesnosti). Samo je iz didaktičkih razloga, u ovom slajdu, naveden pojam „visina štete“. Ovaj pojam, inače, u ovom kontekstu ne bi bio pravilan do kraja. Naime, zaista se, kod materijalne štete, koristi ovaj pojam. No kod nematerijalne štete se ne može govoriti o „visini štete“, već o pojmovima obima, dužine i jačine straha, fizičkih bolova i duševnih boli, tj. tada ne govorimo „o visini nematerijalne štete“, već o „visini naknade nematerijalne štete“.

S druge strane, tuženi je dužan da dokaže da ne postoji bilo koji od elemenata seksualnog uznemiravanja. Dilema kod određivanja vještačenja u predmetima naknade nematerijalne štete ne bi trebala da postoji. Kod utvrđivanja postojanja i visine nematerijalne štete potrebno bi bilo provođenje medicinskih vještačenja samo kod pojedinih vidova nematerijalne štete – duševnih boli zbog umanjenja opće životne aktivnosti, fizičkih bolova i straha; ali ne i kod duševnih boli zbog povrede prava ličnosti. Sud bi trebao imati znanje da, korištenjem standarda prosječne osobe, cijeni postojanje duševnih boli zbog povrede prava ličnosti. Ovdje se ukazuje na postojanje kriterija za naknadu nematerijalne štete u Brčko distriktu BiH i Federaciji BiH.

ODGOVORNOST POSLODAVCA

PREDUZIMANJE EFIKASNIH MJERA U CILJU SPREČAVANJA SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA

Dužnost svakog poslodavca je da obezbijedi uslove rada u kojima će biti zaštićeni dostojanstvo te fizički i psihički integritet radnika. U tom smislu poslodavac je dužan da poduzme efikasne mjere radi sprečavanja seksualnog uznemiravanja. Objektivna odgovornost poslodavca slijedi iz odredbe čl. 172. stav 1. preuzetog Zakona o obligacionim odnosima SFRJ. Poslodavac može da odgovara samostalno, a može da njegova odgovornost bude solidarna s odgovornošću uznemiravatelja.

ODGOVORNOST POSLODAVCA

Član 172. ZOO-a SFRJ

(1) Pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.

ODGOVORNOST POSLODAVCA

Odgovornost:

- samostalna ili
- solidarna (zajedno s zaposlenikom – uznemiravateljom).

Prilikom odmjerenja iznosa naknade nematerijalne štete, pored ocjene okolnosti iz čl. 200. st. 2. preuzetog Zakona o obligacionim odnosima SFRJ (prilikom odlučivanja o zahtjevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kojem služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s njenom prirodom i društvenom svrhom), postoje još neke druge okolnosti koje prema uporednoj sudskoj praksi utječu na visinu dosuđenih iznosa. Uočavaju se okolnosti kako na strani uznemiravatelja (učestalost uznemiravanja, ozbiljnost uznemiravanja, postojanje sekundarne viktimizacije) tako i na strani poslodavca (postojanje saznanja o seksualnom uznemiravanju, odnos prema ranijim saznanjima, provođenja mjera na sprečavanju seksualnog uznemiravanja;). Sasvim je jasno da „neznanje“ poslodavca za postojanje seksualnog uznemiravanja ne isključuje njegovu odgovornost, nego može eventualno da utječe na visinu naknade.

PREKRŠAJNI POSTUPAK

Ovaj postupak podrazumijeva prekršajnu odgovornost poslodavca / pravne osobe koja je obrađena u prethodnom poglavlju a u smislu nepoduzimanja odgovarajućih mjera i efikasnih mehanizama zaštite za sprečavanje seksualnog uznemiravanja na radom mjestu, u smislu čl. 30 Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Postupak se vodi prema odredbama Zakona o prekršajima.

Detektiran problem leži u činjenici što zakonodavac nije propisao šta predstavlja odgovarajuću mjeru i efikasan mehanizam zaštite radi sprečavanja ovog oblika diskriminacije.

Svakako precizniji odgovor na ovo pitanje trebala bi da pruži praksa postupajućih sudova, ali kao standard za (ne)poduzimanje mjera i mehanizama možemo cijeniti sljedeće:

- 1) Da li je poslodavac imao saznanja o seksualnom uznemiravanju, odnosno da li je bio obaviješten i koje je radnje poduzeo
- 2) U slučajevima kada poslodavac ima usvojen pravilnik radi sprečavanja seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, da li ovaj pravilnik primjenjuje u praksi i na koji način
- 3) Kakav odnos poslodavac ispoljava prema prethodnim prigovorima oštećene i dr.

Za sada nije evidentiran nijedan prekršajni postupak da je vođen zbog povrede odredbe iz čl. 30. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Aktivnost VII (13:00 – 13:45):

Vježba: Analiza hipotetičkih slučajeva i diskusija

Vježba 1:

Hipotetički slučaj 1 – parnični postupak

Tužiteljica K. podnijela je tužbu 25. 7. 2017. godine protiv svog poslodavca Z. navodeći da ju je tokom 2015, 2016. i 2017. godine njen neposredni rukovodilac – tehnički direktor M., seksualno uznemiravao. Tužiteljica navodi da ju je M. pratio po hodnicima i vulgarnim rječnikom dobacivao da ima dobre grudi i zadnjicu, uvredljivo joj dobacujući u stihovima, u nekoliko navrata joj je predlagao stupanje u seksualne odnose, a da će u slučaju odbijanja ostati bez posla ili biti prinuđena da ga sama napusti, da ju je jednom prilikom pitao može li njen suprug spavati s njom jer ima operisano srce. Takvo ponašanje tehničkog direktora odrazilo se na zdravstveno stanje tužiteljice, te se 2015. godine prvi put zbog toga obratila liječniku, a nakon toga se stanje pogoršavalo, te je bila pod stalnim kontrolama ljekara neuropsihijatara. Također se tužiteljica duži vremenski period nalazila na bolovanju jer nije bila sposobna za rad. Tužiteljica traži naknadu štete po osnovu duševnih boli zbog povrede prava ličnosti u iznosu od 5.000 KM, povrede časti i ugleda u iznosu od 5.000 KM; po osnovu duševnih boli zbog umanjenja opće životne aktivnosti u iznosu od 20.000 KM.

Tuženi je osporio da je tužiteljica trpjela bilo kakvo uznemiravanje, te je isticao prigovor nedostatka pasivne legitimacije, navodeći da mu se tužiteljica nikada nije obratila, niti ga obavijestila o ponašanju tehničkog direktora M.

Pitanja

1. Da li navedeno ponašanje neposrednog rukovodioca tužiteljice predstavlja seksualno uznemiravanje?
2. Da li je tužba blagovremena?
3. Koje činjenice tužiteljica treba dokazati da bi uspjela s tužbenim zahtjevom?
4. Koje činjenice treba dokazati tuženi da bi s uspjehom osporio tužbeni zahtjev?
5. Ako se utvrdi postojanje seksualnog uznemiravanja, koji vidovi štete bi mogli biti dosuđeni tužiteljici?

Vježba 2:

Hipotetički slučaj 2

Tužiteljice A. H. i Š. B. H. su u tužbi podnesenoj 1. 11. 2011. godine navele da su bile žrtve nasilja od strane F. Č. na način da je optuženi F. Č. 1. 6. 2006. godine u optičarskoj radnji u kojoj je tužiteljica A. H. razgledala okvire za naočale tužiteljicu poljubio u obraz, stavio joj ruku na rame pokušavajući da je zagrli i pokušavao gurati ruku prema njenim grudima, od čega se ista jako uplašila, odbila njegovu ponudu i izašla iz radnje. Tužiteljica se u tom trenutku osjećala poniženom, uvrijeđenom, što je kod nje izazvalo zastrašujući osjećaj.

Nekoliko dana kasnije, 6. 6. 2006. godine, malodobnoj Š. B. H. optuženi F. Č. se udvarao, prišao joj i uhvatio je za ruku, nudio je 100 KM da bude s njim, odnosno za pođe s njim, da razmijene telefonske brojeve. Tužiteljica smatra da je tuženi svojim verbalnim i fizičkim ponašanjem spolne prirode povrijedio njeno dostojanstvo, zbog čega se osjećala poniženom i uvrijeđenom.

Na ročištu za izjašnjavanje o krivnji optuženi F. Č. se izjasnio da nije kriv za djela koja mu se stavljaju na teret.

Prilikom razmatranja krivičnopravne sankcije, kao olakšavajuće okolnosti na strani optuženog uzete su te da je porodičan čovjek, otac dvoje djece, da je iskazao korektno ponašanje pred sudom i da prije nije bio osuđivan.

Pitanja:

1. Da li ponašanje F. Č. predstavlja seksualno uznemiravanje?
2. Da li predloženi dokazi tada maloljetne Š. B. H. mogu biti korišteni tokom postupka?
3. Treba li sud prihvatiti olakšavajuće okolnosti optuženog?
4. Ako se utvrdi da su postojali elementi seksualnog uznemiravanja, koji vidovi štete bi mogli biti dodijeljeni tužiteljicama?

Aktivnost VIII (13:45 – 14:00)

Zaključci i popunjavanje evaluacijskih upitnika. Finalizacija radionice.

Ručak: 14:00

Aneks I

Orijentacioni kriteriji Vrhovnog suda Federacije BiH¹¹

Na sjednici Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH održanoj dana 27. 1. 2016. godine razmatrani su i prihvaćeni:

Orijentacioni kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete

Ovi orijentacioni kriteriji trebaju omogućiti ujednačenu primjenu čl. 200. st. 1. Zakona o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ broj: 29/78, 39/85 i 57/89, Sl. list R BiH broj: 2/92 i 13/93, Sl. novine FBiH broj: 29/03 i 42/11 – u daljnjem tekstu: ZOO).

Orijentacioni kriteriji ne predstavljaju formulu koja automatizmom služi za izračunavanje pravične novčane naknade. U primjeni navedenog zakona valja uvijek imati na umu sve okolnosti slučaja, pri čemu trajanje i jačina fizičkih i duševnih bolova i straha imaju tek značaj naročito važnih, ali ne i jedinih okolnosti koje sud mora imati na umu pri određivanju iznosa pravične novčane naknade.

Ovi kriteriji primjenjuju se na sve parnične postupke za naknadu nematerijalne štete u svim stepenima suđenja.

Uz ove orijentacione kriterije za pojedine oblike nematerijalne štete podsjeća se i na dugogodišnje pravne stavove sudske prakse. Time se željelo podsjetiti upravo na sve okolnosti slučaja koje sud mora imati u vidu kad primjenjuje odredbu čl. 200. ZOO-a.

Fizički bolovi

Orijentacioni kriteriji i iznos za utvrđivanje visine naknade za fizičke bolove (**po danima**):

- Jaki bolovi – 70,00 KM
- Srednji bolovi – 40,00 KM
- Slabi bolovi – 10,00 KM.

Kod utvrđivanja iznosa naknade treba imati na umu da su trajanje i jačina fizičkih bolova dva naročito važna elementa za dosuđivanje pravične novčane naknade, ali sud mora voditi računa i o drugim okolnostima slučaja.

¹¹ **Iz sudske prakse Vrhovnog suda Federacije BiH:** „Orijentacioni kriteriji Vrhovnog suda FBiH nisu matematička formula koja pukim automatizmom služi za utvrđivanje i izračunavanje pravične novčane naknade, jer odlučivanje za utvrđivanje i izračunavanje pravične naknade, jer odlučivanje o iznosu nematerijalne štete jeste suđenje u kojem se primjenjuje pravni standard pravičnosti pri odmjerenju novčane odštete.“ (Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine broj 36 0 P 005883 10 Rev od 8. 9. 2011. godine).

Pravni stav glasi:

„1. Nelagodnosti u toku liječenja (npr. kraća nesvjestica, hospitalizacija, vezanost za krevet, razne vrste imobilizacija i fiksacija, rendgensko snimanje, broj operacija, infuzija, transfuzija, injekcije, previjanje rana, odstranjenje šavova, upotreba invalidskih kolica, bolovanje, posjećivanje ambulanata, fizioterapija, trajanje rehabilitacionog postupka i sl.) koje trpi oštećenik razmatraju se u okviru naknade za fizički bol.

2. Može li i pod kojim uslovima pojedina od navedenih nelagodnosti prerasti u kakav drugi samostalni oblik nematerijalne štete (npr. duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti) valja ocijeniti uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja.“

Strah

Orijentacioni kriteriji i iznos za utvrđivanje visine naknade za strah **(po danima)**:

- veoma jakog intenziteta – 70,00 KM
- jakog intenziteta – 60,00 KM
- srednjeg intenziteta – 30,00 KM
- slabog intenziteta – 5,00 KM.

Korekcija navise ili naniže prema istim kriterijima kao i kod fizičkih bolova, odnosno kriterijima koje propisuje čl. 200. ZOO-a, imajući također na umu i sve ostale okolnosti svakog konkretnog slučaja.

Pravni stav glasi:

„Pravična novčana naknada za pretrpljeni strah dosuđuje se ako okolnosti slučaja, a naročito trajanje i jačina straha, to opravdavaju.“

Duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti

- do 25% – 5.000,00 KM za svakih 10%
- preko 25 do 40% – 6.000,00 KM za svakih 10%
- preko 40 do 60% – 7.000,00 KM za svakih 10%
- preko 60 do 80% – 8.000,00 KM za svakih 10%
- preko 80 do 100% – do 10.000,00 KM za svakih 10%

Korekcija prema obimu i težini utvrđenih trajnih posljedica, a kao dodatne kriterije treba imati na umu životnu dob, vrstu zanimanja oštećenika i sl.

Ovaj oblik štete u pravilu je trajnog karaktera, ali novčana naknada se može dosuditi i kad je smanjenje životne aktivnosti privremeno, ako je jačeg intenziteta i dužeg trajanja, ili ako to posebne okolnosti opravdavaju.

Pravni stav glasi:

„1. Smanjenje životne aktivnosti, kao posebna osnova za naknadu štete zbog duševne boli, obuhvaća sva ograničenja u životnim aktivnostima oštećenog koje je ostvarivao ili bi ih po redovnom toku stvari u budućnosti izvjesno ostvarivao. Pod ograničenjem se podrazumijeva i obavljanje aktivnosti uz povećane napore ili pod posebnim uslovima.

2. Ovaj oblik štete je u pravilu trajnog karaktera, ali novčana naknada se može dosuditi i kad je smanjenje životne aktivnosti privremeno, ako je jačeg intenziteta i dužeg trajanja, ili ako to posebne okolnosti opravdavaju.“

Duševna bol zbog naruženosti

- izrazito jaki stepen – 10.000,00 KM
- jak stepen – vrlo uočljivo trećima – 7.000,00 KM
- uočljivo samo ponekad (ukućanima, na plaži i sl.) – 6.000,00 KM
- srednji stepen – vrlo uočljivo trećima – 6.000,00 KM
- uočljivo samo ponekad – 3.000,00 KM
- laki stepen – vrlo uočljivo trećima – 1.500,00 KM
- uočljivo trećima samo ponekad – 700,00 KM

Korekcija naknade zavisno od životne dobi, vrste zanimanja, lokaciji povreda i sl. Spol oštećenika, sam po sebi, ne utječe na visinu naknade na osnovu naruženosti.

Pravni stav glasi:

„Osnova za priznanje novčane naknade za naruženost nije samo u tome da li i u kojoj mjeri izmijenjena vanjština oštećenog izaziva u okolini gađenje, sažaljenje ili druge negativne reakcije, već se uzimaju u obzir i subjektivna mjerila o utjecaju svih elemenata (izmijenjena vanjština, primjetnost, obim itd.) na psihičku ravnotežu oštećenog, odnosno na njegovo psihičko stanje u cjelini. Pritom se subjektivne osobine oštećenog uzimaju u obzir u razumnoj mjeri.“

Ovaj stav treba tumačiti tako da sud vodi računa kako o objektivnim tako i o subjektivnim okolnostima.

Duševne boli zbog smrti bliskog srodnika

(bračni i vanbračni partner; dijete; gubitak ploda; roditelji; braća i sestre)

- Za slučaj smrti bračnog i vanbračnog partnera i djeteta – 20.000,00 KM
- Za slučaj gubitka ploda roditeljima – 7.000,00 KM
- Za slučaj smrti roditelja – 20.000,00 KM
- Za slučaj smrti brata ili sestre – 7.000,00 KM

Pravni stav glasi:

„Pravična novčana naknada za duševne boli djeteta zbog smrti roditelja predstavlja naknadu kako za bol izazvanu samim saznanjem za smrt tako i za sve kasnije boli koje dijete trpi zbog gubitka roditelja – ljubavi, njege i pažnje koju bi mu roditelj pružao, pa pripada djetetu koje zbog uzrasta nije moglo osjetiti bol zbog same smrti roditelja jer je u pitanju naknada za jedinstveni oblik nematerijalne štete.“

- ako se začeto nerođeno dijete (*nasciturus*) rodi živo za slučaj smrti roditelja 20.000,00 KM.

Duševne boli zbog naročito teškog invaliditeta bliske osobe

- Za slučaj naročito teškog invaliditeta bračnog i vanbračnog druga (trajnića zajednica života) i djeteta – 20.000,00 KM
- Za slučaj naročito teškog invaliditeta roditelja:
- djetetu koje se nalazi na odgoju i izdržavanju kod roditelja – 20.000,00 KM

Neopravdana osuda ili neosnovano lišenje slobode

- 100,00 KM po danu

Pravni stav glasi:

„Duševne boli zbog neopravdane osude, odnosno neosnovanog lišenja slobode predstavljaju jedinstven vid štete koji obuhvata sve štetne posljedice nematerijalne štete vezane za ličnost oštećenog proistekle iz neopravdane osude odnosno neosnovanog lišenja slobode. Za ovu štetu dosuđuje se jedan iznos naknade pri čijem odmjeravanju sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja (ugled koji je oštećeni ranije uživao u svojoj sredini, odnos sredine prema njemu poslije osude, odnosno lišenja slobode, težina i priroda krivičnog djela, vrijeme trajanja lišenja slobode i sve druge okolnosti koje su utjecale na prirodu, težinu i trajanje psihičke boli).“

Aneks II

Orijentacioni kriteriji Apelacionog suda Brčko distrikta BiH

Na sjednici Građansko–privredno–upravnog odjeljenja Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine održanoj dana 1. 4. 2016. godine, a u skladu sa zaključcima Panela iz građanske oblasti održanog dana 29. 10. 2015. godine doneseni su

Orijentacioni kriteriji za utvrđivanje pravične naknade nematerijalne štete

Ovi orijentacioni kriteriji imaju za cilj da se ujednači primjena čl. 200. i čl. 201. preuzetog Zakona o obligacionim odnosima (Službeni list SFRJ, broj 29/78). Orijentacioni kriteriji ne predstavljaju formulu koja automatizmom služi za izračunavanje pravične novčane naknade, nego treba cijeliti sve okolnosti konkretnog slučaja.

Fizički bolovi

Orijentacioni kriteriji i iznos za utvrđivanje visine naknade za fizičke bolove (po danima):

- Jaki bolovi/orijentaciono – 70,00 KM
- Srednji bolovi/orijentaciono – 40,00 KM
- Slabi bolovi/orijentaciono – 10,00 KM

Kod utvrđivanja iznosa naknade treba imati na umu da su trajanje i jačina fizičkih bolova dva naročito važna elementa za dosuđivanje pravične novčane naknade, ali sud mora voditi računa i o drugim okolnostima slučaja.

Pritom nelagodnosti u toku liječenja (npr. kraća nesvjestica, hospitalizacija, vezanost za krevet, razne vrste imobilizacija i fiksacija, rendgensko snimanje, broj operacija, infuzija, transfuzija, injekcije, previjanje rana, odstranjenje šavova, upotreba invalidskih kolica, bolovanje, posjećivanje ambulate, fizioterapija, trajanje rehabilitacijskog postupka i sl.) koje trpi oštećeni razmatraju se u okviru naknade za fizički bol.

Kada će i pod kojim uslovima pojedina od navedenih nelagodnosti prerasti u kakav drugi samostalni oblik nematerijalne štete (npr. duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti) treba cijeliti uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja.

Nematerijalna šteta koja se u određenom obliku trajno ili trajnije ispoljava predstavlja jednu štetu, pa se određuje jedan iznos naknade uzimajući u obzir trajanje te štete do donošenja presude i njeno trajanje u budućnosti.

Naknadu za buduću nematerijalnu štetu sud može dosuditi u smislu čl. 200. Zakona o obligacionim odnosima i kad se štetne posljedice u psihi oštećenika još nisu ispoljile ako je izvjesno da će te posljedice nastati u budućnosti.

Strah

Orijentacioni kriteriji i iznos za utvrđivanje visine naknade za strah (**po danima**):

- veoma jakog intenziteta – 70,00 KM
- jakog intenziteta – 60,00 KM
- srednjeg intenziteta – 30,00 KM
- slabog intenziteta – 5,00 KM

Visina naknade štete u većim ili manjim iznosima u odnosu na gore postavljene vrijednosti određuje se kao i kod fizičkih bolova, odnosno po čl. 200. ZOO-a, imajući u vidu i sve ostale okolnosti konkretnog slučaja.

Pravična novčana naknada za pretrpljeni strah dosuđuje se ako okolnosti slučaja, a naročito trajanje i jačina straha, to opravdavaju.

Duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti

- do 30% orijentaciono 5.000,00 KM za svakih 10%
- do 50% orijentaciono 6.000,00 KM za svakih 10%
- preko 50% orijentaciono 7.000,00 KM za svakih 10%

Duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti

- do 30% – 5.000,00 KM za svakih 10%
- do 50% – 6.000,00 KM za svakih 10%
- preko 50% – 7.000,00 KM za svakih 10%

Korekcija naknade moguća je prema obimu i težini utvrđenih trajnih posljedica, a kao dodatne kriterije treba cijiniti životnu dob, zanimanje oštećenog, posljedice i slično.

Ovaj oblik štete je u pravilu trajnog karaktera, ali novčana naknada se može dosuditi i kod smanjenja životne aktivnosti privremeno ako je **jačeg intenziteta i dužeg trajanja, ali ako to posebne okolnosti opravdavaju.**

Duševne boli zbog naruženosti

- za lakše stepene naruženosti koja se nalaze na granici estetskog oštećenja, i to u slučaju da se ista nalazi na veoma vidnom dijelu tijela i da se lako uočava – 2.000,00 KM
- za srednje oblike naruženosti, imajući u vidu godine života, spol i lokalitet oštećenja – 4.000,00 KM

- za jake oblike naruženosti koji izazivaju žaljenje okoline – 6.000,00 KM
- za najteže oblike naruženosti (sljepoća, gubitak ekstremiteta, izmjenu fizionomije oštećenog zbog izuzetno velikih ožiljaka i sl.) – 9.000,00 KM.

Korekcija naknade moguća je zavisno od životne dobi, zanimanja oštećenog, lokacije povrede i sl. Spol oštećenog, sam po sebi, ne utječe **na visinu naknade po ovom osnovu.**

Duševne boli zbog smrti bliskog srodnika

(bračni i vanbračni partner / supružnik, dijete, gubitak ploda, roditelji, braća i sestre)

- za slučaj smrti bračnog i vanbračnog partnera / supružnika i djeteta orijentaciono – 20.000,00 KM
- za slučaj gubitka ploda roditeljima / zavisno od starosti ploda i eventualnog gubitka reproduktivne sposobnosti / orijentaciono – od 7.000,00 do 20.000,00 KM
- za slučaj smrti roditelja orijentaciono – 20.000,00 KM
- Za slučaj smrti brata ili sestre orijentaciono – 7.000,00 KM.

Pravična novčana naknada za duševne boli djeteta zbog smrti roditelja predstavlja naknadu kako za bol izazvanu samim saznanjem za smrt tako i za sve kasnije boli koje dijete trpi zbog gubitka roditelja – ljubavi, njege i pažnje koju bi mu roditelj pružao, pa pripada djetetu koje zbog uzrasta nije moglo osjetiti bol zbog same smrti roditelja, jer je u pitanju naknada za jedinstveni oblik nematerijalne štete.

Duševne boli zbog naročito teškog invaliditeta bliske osobe

- bračnom drugu, djeci, roditeljima i vanbračnom drugu ako je postojala trajnija zajednica života orijentaciono – 8.000,00 KM
- tanka teškog invaliditeta orijentaciono – 6.000,00 KM
- u izuzetno teškim slučajevima (za slučaj naročito teškog invaliditeta jedinog djeteta povreda dvoje djece i slično) orijentaciono – 15.000,00 KM.

Naknada štete zbog neopravdane osude ili neosnovanog lišenja slobode (pritvaranja) i izrečenih mjera zabrane

- orijentaciono 100,00 KM po danu

Kod ocjene visine naknade prouzrokovane nematerijalne štete zbog neopravdane osude ili neosnovanog lišenja sloboda (pritvaranja), u pravilu, kao osnovni parametar treba uzeti vrijeme provedeno na izdržavanju zatvorske kazne, odnosno vrijeme provedeno u pritvoru, i to

na način da se orijentaciono za jedan dan dosuđuje 100,00 KM (analogno zamjenskoj novčanoj kazni za jedan dan zatvora/pritvora), s tim da na visinu naknade štete (odnosno na to da li će ista biti odmjerena ispod ili iznad iznosa od 100,00 KM i koliko ispod/iznad) utječu **i sve druge okolnosti slučaja (npr. krivično djelo koje je oštećenom stavljeno na teret, raniju osuđivanost, društveni status u zajednici prije i poslije izdržavanja lišenja slobode, utjecaj lišenja slobode na zdravstveno stanje, okolnosti vezane za porodicu i slično).**

Predsjednik Građansko–privredno–upravnog odjeljenja

Ruža Gligorević

SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE PREDSTAVLJA GLOBALNU POJAVU KOJA DATIRA VJEKOVIMA, A KOJA SE SLUŽILA ZA OMALOVAŽAVANJE I PONIŽAVANJE ŽENA U RADNOM KONTEKSTU. OVOJ POJAVI SE KROZ HISTORIJU NIJE PRIDAVALA VELIKA PAŽNJA JER SU ŽENE I FEMINISTKINJE BILE OKUPIRANE OSTVARIVANJEM PRISTUPA TRŽIŠTU RADA I BORBOM ZA OSNOVNA PRAVA. DANAS SE PREPOZNAJE DA JE SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE REZULTAT RODNIH PREDRASUDA PREMA ŽENAMA, KOJE PREVLAĐAVAJU U SVIM DRŽAVAMA ŠIROM SVIJETA, S MANJIM ILI VEĆIM INTENZITETOM, TE POSTOJE JASNI KORACI DA SE ZAUSTAVI.